

Hyperactiviteit

Blaise Pascal opperde reeds dat alle onheil dat de mens overkomt, voortkomt uit het feit dat een mens niet in staat is stil te zitten in een kamer (om enkele penséetjes op de computer in te tikken bijvoorbeeld). Het edele genie kan niet van banden met de milieubeweging verdacht worden, maar in de context van Kopenhagen lijkt deze idee nog aan waarde gewonnen te hebben. De mens is inderdaad hyperactief en moeilijk te stoppen. Steeds op zoek naar het beste voor zichzelf en voor zijn geliefden is de mens rusteloos, en steeds verbruikt hij daarbij natuurlijke rijkdommen en stoot hij CO₂ uit.

Vele deskundigen beweren dat stress een van de grootste problemen van onze tijd is. Ik ga dat niet ontkennen, want hyperactiviteit genereert stress en stress genereert hyperactiviteit en uiteindelijk ook gezondheidsproblemen. Maar misschien is hyperactiviteit gemakkelijker te bestrijden dan stress en daarom is het misschien vruchtbaarder om in het maatschappelijk debat te spreken van een algemeen probleem van hyperactiviteit.

Hyperactiviteit is gemakkelijk waar te nemen. In het verkeer bijvoorbeeld. In kranten en TV hoor je soms dat we op 'een verkeersinfarct afstevenen'. Dat werd 10 jaar geleden ook al gezegd. Ik vraag me af wat deze mensen onder een verkeersinfarct verstaan; het verkeersinfarct is immers al lang een dagelijks waarneembaar feit. Iedere werkdag heeft elke grote stad minstens 100 km file. Duizenden wagens en vrachtwagens blazen volstrekt zinloos tonnen CO₂ de lucht in. Eigenlijk zijn dit dagelijkse milieurampen verspreid over alle bewoonbare gebieden van de aarde.

Je zou kunnen zeggen dat dit geen probleem is van hyperactiviteit, maar van verhoogde vraag naar mobiliteit. De activiteitsgraad van de bevolking is niet gestegen, maar werknemers moeten omwille van hyperspecialisatie en slechte ruimtelijke ordening steeds meer gebruik maken van de wagen om op het werk te komen. Bovendien is de wagen voor iedereen betaalbaar geworden. Tegelijk is er ook meer goederentransport op de weg gekomen om bekende redenen.

Dat kan dan wel waar zijn, maar wat dan te denken van de weekends, waarin het geraas bijna onverminderd verder gaat? En iedereen heeft wel een reden: inkopen doen, feestjes houden, geliefden bezoeken, en zo verder. Ouders besteden steeds meer vrije tijd aan het transporteren van hun kinderen naar allerlei 'must' activiteiten zoals verjaardagsfeestjes, musicals, paardrijlessen, danswedstrijden, ploegsporten, nieuwe films, kermissen, circussen, pretparken en noem maar op. Bij vele ouders gaat het om honderden kilometer per weekend. Het lijkt wel of hun kinderen definitief bij de 'losers' zullen gerekend worden als ze ook maar één van deze evenementen moeten missen.

De rest van de vrije tijd wordt besteed aan winkelen, in steden, in grote shopping centra en nu ook in grote kerstmarkten. De behoeften zijn onbeperkt; de zaterdagen zijn te kort en dus moet er ook op zondag gewinkeld worden, want wat zou je anders op zondag kunnen doen? Het respect voor de zondagsrust is ver te zoeken.

Wat is de oorzaak van zoveel koopwoede? Misschien moet de mens nog steeds gewend raken aan overvloed. Tenslotte heeft de overgrote meerderheid van de mensen altijd in

armoede en gebrek geleefd. Een mens kon maar overleven als hij alle kansen greep die zich aandienen. Voor het eerst in 2 miljoen jaar sinds homo habilis, is dit niet langer het geval en moet de mens neen leren zeggen tegen kansen die zich aanbieden. Het is meer dan een cultuurschok; het is een ommezwaai in basisinstincten die we moeten aanleren.

Merkwaardig is dat de huidige crisistijd niet geleid heeft tot minder consumptie maar gewoon tot (nog) meer druk op de werknemers. Werknemers moeten een extreme hyperactiviteit ten toon stellen om hun job te behouden. Werk en cliënteel moeten steeds verder gezocht worden en dus moeten werknemers nog mobieler zijn, nog meer kilometer afleggen om zichzelf en het bedrijf in leven te houden. Maar er bestaat een grens boven dewelke hyperactiviteit onproductief wordt. Die grens is in het bedrijfsleven al lang overschreden. De hyperactiviteit verhoogt nog wel de kosten, maar niet de baten.

Op een conferentie over toekomstige marktontwikkelingen kreeg een Zwitsers 'futuuroloog' het woord. Hij stelde dat marktontwikkelingen meer en meer gedreven zullen worden door de drang naar de drie grootste luxeproducten van onze tijd, namelijk stilte, ruimte en tijd. Inderdaad, de beter gegoede klasse betaalt steeds meer voor een 'stekje', ver van alle strijdgewoel. In onooglijke dorpjes bouwen ze hun residenties om alvast te kunnen genieten van stilte en ruimte. Maar tijd kan je alleen kopen door activiteiten uit te besteden of door ze niet uit te voeren. Hoe dan ook riskeren deze ruimtegenieters veel tijd te verliezen op weg van en naar het strijdgewoel in de stad. Het resultaat is bekend: mensen rijden grotere afstanden en verliezen meer tijd.

Waarom is hyperactiviteit nu zo'n groot probleem? Heel eenvoudig, omdat ze een oorzaak is van conflict en een bedreiging vormt voor de vrede (de politieke wereldvrede, de sociale vrede en de psychische vrede).

Sinds onze verdrijving uit het aards paradijs, zijn er immers twee grote beperkingen in dit tranendal. Een eerste beperking vormt de draagkracht van de aarde zelf. De klimaatop in Kopenhagen heeft alvast tot een groter besef bijgedragen. De beperking van de grondstoffen, van water, van vruchtbare bodem, van visrijke zeeën, van energie en van adembare lucht. Volgens George Monbiot en andere ecologisch bezorgden is een forse vermindering van de CO₂ uitstoot dringend noodzakelijk om een verwachte stijging van de gemiddelde temperatuur met twee graden te vermijden, want deze zal onherstelbare schade aan ons leefklimaat teweegbrengen. Het is duidelijk dat de schaarste aan grondstoffen een belangrijke voedingsbodem voor politiek conflict is.

Een tweede beperking vormt de draagkracht van de menselijke psyche. Die beperking wordt nog te weinig erkend. De mens is niet gemaakt om hyperactief te zijn. Als de bijbel beweert dat God op de zevende dag rustte, dan betekent dit eigenlijk dat de mens rust nodig heeft op de zevende dag. Dat is vandaag bij ons niet anders dan in het Beloofde Land van drieduizend jaar geleden, maar van echte rust is bij de homo automobilis alvast niet veel sprake: files aan parkings en shopping centra zijn in deze tijd van het jaar normaler dan rust. Een bijkomend probleem is dat er heel wat mensen zijn die niet goed meedraaien in dit systeem omwille van sociale en economische achterstand. Ook de sociale vrede en de zielsvrede is dus bedreigd.

Een mens neemt meer 'ruimte' in naarmate hij actiever is. Het is zoals in de warmteleer. Als de temperatuur van een materiaal op macroniveau stijgt, dan betekent dat, dat op microniveau de moleculen of atomen intensiever beginnen te trillen. Het materiaal moet als het ware uitzetten om de trillende atomen meer ruimte te geven. Als de ruimte waarover het materiaal beschikt, beperkt is, dan kan dat tot enorme spanningen leiden. En dat zijn dan ofwel spanningen binnen het materiaal (mens en maatschappij), ofwel spanningen op de omgeving (de aarde gaat kapot).

Wat kan een mens dan doen? Ten eerste, hij moet neen leren zeggen tegen de talrijke verlokkingen en tegen de dwingelandij van de hyperactieve maatschappij. Dat is niet zo gemakkelijk. Enerzijds is de lust om te bezitten en te beheersen faustiaans; de mens verkoopt er graag zijn ziel voor. Er is ook een belangrijk kudde-effect. Het menselijk opzicht stuurt ons vaak de hyperactieve kant op. Misschien kan de hyperactiviteit pas bedwongen worden als we voor een aantal producten de correcte prijs gaan betalen, inclusief de milieukosten en inclusief de sociale zekerheid van de producenten. De verhoogde prijzen zullen de westerse mens dan dwingen soberder te gaan leven. Tegelijk zullen deze verhoogde prijzen een aantal mensen uit de armoede halen.

Meteen wordt duidelijk dat er ook een globaal probleem is. Als de westerse mens minder gaat verbruiken, maar de andere mens méér, dan blijft het probleem dat de draagkracht van de aarde beperkt is. De mens wordt te talrijk. Hij is een plaag op aarde. Hij heeft geen andere natuurlijke vijand dan zichzelf. Er is dus geen andere oplossing dan dat hij zichzelf geboortebeperking gaat opleggen.

In de rijkere westerse landen gebeurt dit reeds spontaan, zij het niet met een bewust doel om de aarde te redden. De hogere opleiding van vrouwen (en mannen) en de beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen hebben dit mogelijk gemaakt. In de minder ontwikkelde landen lukt dit niet zo goed omdat precies de opleiding en vorming ontbreekt en omdat, daarmee samenhangend, een sociale zekerheid ontbreekt en de overlevingskansen per kind kleiner zijn. In deze landen is het voortbrengen van vele kinderen dus tegelijk een fataliteit en een overlevingsstrategie. De vraag is of de vrije handel en betere educatie op termijn ook daar zal leiden tot meer democratie, hogere inkomens en meer sociale zekerheid. Als dit niet spoedig genoeg gebeurt, komt er oorlog.

De beste manier om vrede te bewerken is dus onze spilzucht beperken. We moeten het voorbeeld van Blaise Pascal volgen en onze hyperactiviteit bedwingen, te beginnen bij het herstel van de zondagsrust. Ook de kersttijd mag eens wat soberder, dat is goed voor de vrede.

Heverlee, 30 december 2009